

H. Bock: Kreuterbuch, 1560, Von grosz Kletten.

Geschreven en vertaald door Nico Koomen.

Von grosz Kletten. Cap. CI.

Under die onkreütter werden auch die Kletten gezelt, im summer haben die kinder kurtzweil damit, die bletter werden seht breit und lang, grösser dann de Kürbs oder des Stryplattichs, von farben schwartzgrün, auff der andern seitten gegen der erden eschenfarb. (Forma. Tempus.) Im zweiten jar stoßt diß gewächs zum ersten mal seine runde hole stengel, die seind mit vilen neben zweiglin und kleinen spitzigen schmalen bletlin besetzt. Gegen dem Newmonat erscheinet die grüne runde frucht, die bricht zwischen den zweiglin herfür, gewinnt vil gebogener häcklin damit es sich an die kleider hefftet, solche frucht nennt man derhalben Kletten, blüet schön liecht braun rot, als die gemeine Distelen. Inn dem die Kletten also blüen, zeittiget der lang grofarb samen, der felt nach der zeittigung selbs auß, daraup jährlichs neue stöcklin auff kommen, deren wurtzelen werden gantz schlecht, lang, außwendig schwartz, unnd inwendig weiß, eines bitteren geschmacks. (Theophr. lib. 7. cap. 14. Gustus.) Es bringen aber die alten stöck alle jar neue stengel und neue Kletten, verderben selten, dagegen

Van grote klissen. Kapittel 101.

Onder de onkruiden worden ook de klissen geteld, in de zomer hebben de kinderen tijdverdrijf daarmee, de bladeren worden zeer breed en lang, groter dan de kouwoerden of de streepsla, van kleur zwartgroen, aan de andere zijde tegen de aarde askleurig. In het tweede jaar stoot dit gewas de eerste keer zijn ronde holle stengels, die zijn met vele zijtwijggjes en kleine spitse smalle blaadjes bezet. Tegen juli verschijnt de groene ronde vrucht, die breekt tussen de twijgje voort, gewint veel gebogen hakkels waarmee het zich aan de klederen hecht, zulke vrucht noemt men daarom klissen, bloeit schoon licht bruin rood zoals de gewone distels. In dat de klissen also bloeien rijpt het lange grauwwkeurige zaad, dat valt na de rijping zelf eruit waaruit jaarlijks nieuwe stekjes opkomen, diens wortels worden gans recht, lang, uitwendig zwart en inwendig wit, een bittere smaak. En brengen echter die oude stekken elk jaar nieuwe stengels en nieuwe klissen, bederven zelden, daartegen brengen de jonge stekjes zo van zaden opgegaan zijn in het volgende en derde jaar hun eerste stengels en

bringen die jungen stócklin so vom samen auffgangen seind im anderen unnd dritten jar jhre ersten stengel und Kletten frucht, wachsen gern inn den feuchten gärten hinder den zeünen, auff den almúten, alten hófen, bei den mistlachen unnd ungebawten orten. (Locus.) (FF iijj) [664]

Von den Namen.

Wann ich hie nicht gescholten würd, so wolte ich sagen das die grossen Kletten bletter im ersten unnd anderen jar, ehe das sie sich in die stengel erheben, nit Kletten (deren sie noch keine haben) sonder groß Letschen heissen, und seind in Diosco.under dem capitel Personatia Lappa und Arcion beschriben, welches gewächs im gemelter ort Dioscorides Presopida, Prosopion und Aparinen nennet, lib.iiij.cap.cij.unnd herwiderumb so bald die letschen bletter jhre stengel unnd frucht bringen, werden sie im teütschen nit mehr letschen (sonder der anhangenden frucht halben) Kletten genant, umb des willen kan man sie nit mehr Personatiam deüten, sonder Xanthion sollen sie heissen. (Letschen. Personiata. Kletten. Xanthion.) Zû diser meinung stimmen bede beschreibung Personatie und Xanthij Diosc. Niemand ist zû glauben hieher gedrungen, bessers mógen die widerspennigen dar thûn unnd anzeigen. Es würt auch niemandts von uns gescholten, wiewol gedachte Bardane oder Lappe maiores Personate von etlichen Rophûp getaufft seind, ein jeder sei seiner sachen gewiß. Diosc.nent das Xanthion lib.iiij.cap.cxxxij. Phasganion, Antithesion. Gasckanon, Cherad olethron, Apparinen und Lappam.

Von der Krafft und Würckung.

Die gewächs so wir gemein und für onkreütter halten, seind in der artznei vil mal die besten, das mag man an disem Kletten gewächs warnemen, dann sie seind nutz in leib und ausserhalb zû brauchen, von natur etwas drucken. Die grüne bletter aber astringieren, seind nützlich zû alten schäden. (Drucken. Alte schäden.)

Innerlich.

Der grossen Kletten wurtzel eines quinten schwâr mit Zirbel nüplin zerstoßen unnd eingedrucken, ist ein kóstliche artzenei denen so blût und eiter außwerffen. (Blût spewen mit eiter.) [665]

klissen vrucht, groeien graag in de vochtige tuinen, achter de tuinen, op den bergweiden, oude hoven en bij de mestpoelen en ongebouwde oorden. [664]

Van de namen.

(**Arctium lappa**) Wanneer ik hier niet uitgescholden wordt zo wil ik zeggen dat de grote klissen bladeren in het eerste en volgende jaar eer dat ze zich in de stengels verheffen geen klissen (die ze noch niet hebben) maar grote Letschen heten en zijn in Dioscorides onder het kapittel Personatia Lappa en Arcion beschreven welk gewas in gemelde oord Dioscorides Presopida, Prosopion en Aparinen noemt, libro 4 kapittel 102 en daar tegenover zo gauw de letschen bladeren hun stengel en vrucht brengen worden ze in Duits niet meer letschen (maar vanwege de aanhangende vrucht) klissen genoemd, daarom kan men ze niet meer Personatiam aanduiden, maar Xanthion zullen ze heten. Tot deze mening stemmen beide beschrijving Personatie en Xanthij Dioscorides. Niemand is te geloven hier gedrungen, betere mogen de weerspannige daar doen en aanwijzen. Er wordt ook niemand van ons uitgescholden, hoewel gedachte Bardane of Lappe maiores Personate van ettelijken hoefblad gedoopt zijn, iedereen is zijn zaken zeker. Dioscorides noemt dat Xanthion libro 4 kapittel 134 Phasganion, Antithesion, Gasckanon, Cherad olethron, Apparinen en Lappam.

Van de kracht en werking.

De gewassen zo we algemeen en voor onkruiden houden zijn in de artsenij vele malen de besten, dat mag men aan dit klissen gewas waarnemen, dan ze zijn nuttig in lijf en aan de buitenkant te gebruiken, van natuur wat droog. De groene bladeren echter adstringerend, zijn nuttig tot oude schaden.

Innerlijk.

De grote klissen wortel een quinten zwaar met dennennootjes gestoten en ingedronken is een kostelijke artsenij diegene zo bloed en etter uitwerpen. [665]

Den zeittigen samen geben etliche für den stein zů drincken, zůvot gepůlvert. (Calculus. Stein.)	De rijpen zaden geven ettelijke voor de steen te drinken, tevoren verpoedert.
Eüsserlich. Die grůnen bletter der Kletten seind nůtzlich im summer zů den alten schāden, darůber gelegt, dann sie leschen die hitz, unnd milteren den schmerzen. (Hitzige schāden.) Dise bletter ubergelegt, bekumpt wol den vertuckten glidern, oder so jemand ein bein zerbrochen were. (Membra luxata.) Mit dem Kletten samen wissen etlich gāl haar zů machen, thůn darzů Nitrum, und machen ein pflaster daraů, besihe Dioscoridem in cap Xanthion, lib.iiiij.cap.cxxxiiij. (Gāl haar.)	Uiterlijk. De groene bladeren van de klissen zijn nuttig in zomer tot de oude schaden, daarboven gelegd, dan ze lessen de hitte en milderen de smarten. Deze bladeren opgelegd bekomt goed de verrekte leden of zo iemand een been gebroken heeft. Met de klissen zaden weten ettelijke geel haar te maken, doen daartoe nitrum en maken een pleister daaruit, bezie Dioscorides in kapittel Xanthion, libro 4 kapittel 133.

Dodonaeus;

Van Klissen kap. viii.

Het Geslacht

Van klissen zijn er twee soorten die hier te lande zeer algemeen zijn. De ene is de grote klis en de andere de kleine klis waarvan Dioscorides op diverse plaatsen van geschreven heeft die wij onder een kapittel gezet hebben vanwege de gelijkenis, zo van naam als van vorm.

Vorm.

Arcium sive Persona of grote klissen. Xanthium of kleine klissen.
(Arctium lappa en Xanthium strumarium)

1 De grote klissen hebben zeer brede en lange bladeren die groter zijn dan kouwoerdebladeren. Van kleur zijn ze zwartgroen en aan de andere kant naar de aarde toe askleurig. De steel is rond, hol en wit en met purperrood gekleurd. Het heeft veel aangroeiende zijscheuten en takjes die met kleine bladertjes bezet zijn. Daaraan groeien ronde bolletjes die vol zitten met kromme haakjes waarmee ze aan de kleren blijven hangen. Als ze open gaan bloeien ze en geven mooie purperrode, haarachtige bloemen. De wortel is slecht en lang, van buiten zwart en van binnen wit met een bittere smaak.

2 De kleine klissen dragen askleurige bladeren die op de bladeren van melde lijken, rond en soms wat gekarteld zijn. Haar steel groeit vijf en veertig cm hoog en is met veel zwarte takjes bezet en verdeelt zich in veel andere steeltjes. Tussen de bladeren en de steeltjes groeien drie of vier klistertjes bijeen die van vorm wat lang zijn, als een kleine olijf of cornoelje, en rondom met scherpe doorntjes bezet zijn waarmee ze aan de kleren blijven hangen. In het midden van de klissen komt een klein kroontje voort die wat hoger groeit dan de klissen. Daarop groeien zeer kleine bloempjes die als ze open gaan verdwijnen en vallen met het kroontje af. Dan groeien er kleine klistertjes en die brengen langachtig zaad, maar zelf gaan ze niet open of bloeien, anders dan zo is voorgeschreven. De wortel is rood en vol worteltjes.

Plaats.

De klissen groeien graag bij de wegen, aan de kanten van de velden, ongebouwde plaatsen en in verdroogde grachten.

Tijd.

In augustus en in september komen beide geslachten van klissen te voorschijn.

Naam.

De grote klissen noemt men in Grieks Arcteion, Arcton en Prosopion. In Latijn Personatia, Personata

en Arctium, bij Apuleius ook Dardana. In apotheken Bardana maior en Lappa maior. In Hoogduits grosz Kletten. In Frans glouteron of gleteron.

De kleine klissen worden in Grieks Xanthion en Phasganon genoemd, in Latijn Xanthium en in de apotheken Lappa minor en Lappa inversa, in Hoogduits Betlertsz, Leusz en spitz Kletten, dat is bedelaars luizen en kleine klissen.

Natuur.

Grote klissen zijn verdrogend en verterend. De kleine zijn van gelijke natuur en daarboven noch warm.

Kracht en Werking.

Het sap van de grote klissen dat met honing gedronken wordt maakt water en loost de urine en is zeer goed tegen de pijn en smart van de blaas.

Met oude wijn gedronken is het goed tegen alle beten en steken van alle venijnige gedierte.

De bladeren die met zout zijn gestampt zijn zeer goed om op de beet of steek van slangen, dolle honden en ander venijnig gedierte te leggen.

Het poeder van het zaad dat je veertig dagen lang met zeer goede wijn drinkt is zeer goed voor diegene die jicht hebben.

Als van de wortel een drachme (dat is een vierendeel lood) zwaar met kernen van pijnappel nootjes gestampt en gedronken wordt is een zeer goede medicijn voor diegene die etter en bloed spuwen. Het is ook goed om het te stampen en bij diegene die grote pijn in hun leden hebben op te leggen doordat de benen en leden gebroken en gekwetst zijn geweest.

De gestampte, groene bladeren die met het wit van een ei gemengd zijn helen verbranding. Het is ook goed om dit op alle oude blaren te leggen.

Het sap dat van de kleine gedronken wordt wordt ook geprezen voor diegene die door enig venijnig gedierte gebeten zijn en zo ook voor diegene die met de steen of het niersteen gekweld zijn als je het hetzelfde sap met witte wijn inneemt.

De gestampte kleine klissen zijn goed tegen alle koude gezwollen als je het daar op legt want ze verteren en laten alle koude vochtigheden scheiden en verdwijnen.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>